

TAKÁCS GÉZA

A Szőlő utcai szindróma

<https://doi.org/10.71157/upsz.2026.01-02.01>

LÁTÓSZÖG

A Szőlő utcai dráma, be kell ismernünk, a magyar köznevelés általános válságának jelensége. Nem véletlen, hogy további súlyos esetek bukkannak felszínre. Nem véletlen, hogy egyre mélyebbre nyúlnak a bajok gyökerei, elmúlt évekbe, évtizedekbe. Ez a javítóintézeti dráma is olyan rétegzett és sokfelvonásos, hogy nem írhatta meg a történelem gonosz műzsája anélkül, hogy ne lett volna már gyakorlata benne, ne lettek volna ennek a tragédiának bőven előzményei. Mintái, előképei, vázlatai. Hiszen, félek tőle, tetszés szerinti ideig lépegethetünk vissza a múltba. Nekem pedagógusként a debreceni Leánynevelő Intézet '80-as évek eleji mindennapjairól vannak riasztó emlékeim. Nem affélék, mint amit a Szőlő utcai volt igazgató művelt, hanem a korhoz illők, hiszen a szörnyűséges bánásmódnak is vannak korszakai és alakváltozatai. Számomra ott és akkor az intézet alkalmi pedagógiai erőpróba volt, mi telik tőlem ott, ahol a legnehezebb. Hamar továbbálltam, úgy hozta a sors, de nem tudom, meddig bírtam volna ki, vagy meddig bírt volna elviselni az ot-tani, mérgezett rend, vagy mikor tört volna meg. (Felejtethetetlen: Az egyik lány ügyében a bíróság az intézetben tartotta a tárgyalást, kötelező volt a részvétel, kifejezetten fenyegető hangvétellel sokkolták a lányokat. Én

meg kétségbeesetten közbekiabáltam, próbáltam tiltakozni. Ma már tudom, hogy ez a tárgyalás fiatalkorúak ellen elkövetett szóbeli bántalmazás volt.)

Aztán személyes élményem van arról is, hogy a nevelőintézeti világ, már reformált változatában, amikor a gyermekotthonokat bezárták, s a lakásotthonok hálózatát hozták létre, mennyire nem jelentett megoldást. Bár nyilván az intézményi nevelés kudarca volt az indítéka a változásnak, a pozitív indíték mit sem ér, ha a feltételek nem számítanak. Miként is lehetnek volna képesek a valódi változásra? Ezek a helyek nem ritkán csak a pedagógustársadalmon belüli kontraszelekció révén jutottak munkavállalókhoz. Persze hallatlan elkötelezettségű és rendkívüli értékű nevelőkké is válhattak közülük akárhányan, de ez a rendszer alapvető minőségén nem változtatható. A rossz felépítettség és a hiányos ellátottság következtében szükségképpen adódtak, adódnak a közösségi feladat ellátásának hiányosságai.

Miután ebből a sérült világból is el kellett jönnöm (elmenekülhettem), egy gyermeket az otthonból, akinek hétvégén se volt hová hazamennie, magunkhoz vettünk, családukba fogadtunk, nevelőszüleivé váltunk. S hogy ez megtörténhessen, háromgyerekes házaspárként pedagógus

feleséggel olyan tanfolyamra kellett jár-nunk – bejárnunk, természetesen, vidékről a fővárosba –, ahol elemi empátia nélküli, frusztrált könyvpszichológusok felkészítő foglalkozásait, kioktatását kellett elvisel-nünk, hogy alkalmasságunkat bizonyítsuk.

Volt (van) egy láthatatlan hierarchia a közoktatásban a fővárosi-nagyvárosi elit gimnáziumoktól a falusi kisiskolákig a szel-lemi és anyagi erőforrások tekintetében. Ez egy erősen szelektáló iskolarendszer, sok-sok gonddal. De a gyermekotthonok, a nevelő-intézetek mindemögött, mindezalatt bukdá-csoltak, küszködtek és

küszködnek meglehetősen

magukra hagyottan s egy-
úttal kiszolgáltatottan,
mindmáig. A javító-nevelő
intézetek, tehát ahova már

bíróági határozattal kerültek a fiatalok, lát-hatatlan, elzárt tartomány voltak. Volt az intézetek valósága, és volt onnan elérhetetle-nül, odafent az apparátus és felsővezetés, ahonnan ebből a valóságból csak annyi lát-szott, hogy: gond, gond, gond. Kellemetlen, lerázhatatlan közösségi feladat. A sok gond újra és újra valamifajta változást indukált: átszervezést, átértelmezést. Érdeemes elol-vasni a Szőlő utcai intézet honlapján talál-ható írást az intézet történetéről.

A megalapítás idején, 1892-ben a Jó Pásztor Leánynevelő Intézetben a legjobbak próbáltak először segíteni a legnagyobb bajba kerülteknek. Apácák a kallódó lá-nyoknak. Ugyaninnen az utolsó tétel: „*Igaz-gatási szempontból lényeges megemlíteni, hogy 2013. 01. 01-től az alapító és irányító szer-vüünk az Emberi Erőforrások Minisztériuma,*

középirányító és fenntartó szervünk pedig az ekkor létrehozott Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság lett. Intézetünk önállóan mű-ködő költségvetési szerv, a pénzügyi-gazdasági feladatokat 2012. évtől az Emberi Erőforrá-sok Minisztériuma Gyermekvédelmi Szolgál-tató Központ, Esztergomi Gyermekotthon, Ál-talános Iskola és Szakiskola pénzügyi-gazda-sági szervezete látja el.”

Száz év nyomorúságának tükré a hiva-tali-igazgatási fordulatok sora. És az utóbbi évtizedek a legkevésbé sem utalnak olyasfé-lére, hogy a száz év tudása halmozódott

volna fel, épp ellenkező-
leg, a kapkodás és a ta-nácstalanság tűnik állan-dósulni. (Egyébként
eléggé groteszk, hogy ma,
02. 03-án, amikor ezeket

a sorokat írom, még felvételre várnak gyer-mekfelügyelőket a Szőlő utcába. Azonnali belépéssel.)¹

A bicskei gyermekotthonban történtek azon a ponton váltak országos botrányná, amelyik önmagában kevésbé volt közvetle-nül veszélyes, mint a megelőző évek számos, akkor érdemi beavatkozás nélkül maradt, a gyerekekkel szemben elkövetett cselekmé-nye. Mégis a kegyelmi botrány robbant, mert a politikai környezetben puskaporos volt a levegő. (Egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy a bűnpártolásért elítélt helyettes cinkossága, hallgatása nem afféle bűn-e, amelyet ebben a világban dolgozók kisebb súlyú ügyekben ne követnének el nap mint nap.) A Szőlő utcai botrány pedig a korábbi politikai robbanást ismételte. Te-hát nem arról van szó, hogy éppen három

¹ A <https://bpjavito.hu> oldal 2026. 02. 15-én, a cikk szerkesztésének pillanatában is elérhető, és semmiféle tájékoz-tatás nem látható arról, hogy az intézmény az 1/2026. (I. 19.) BM rendelet alapján 2026. március 14-én jogutód nélkül megszűnik. (A szerk.)

vagy éppen 16 éve volnának gondok. Ezek az ügyek csak a sanyarú történet nyilvánosságára kerül esetei. Ami persze alighanem azt is jelzi, hogy mostanában a korábbiaknál is kevesebb figyelem jutott a szociális-pedagógiai ágazatra. (De hiszen épp ellenkezőleg, válaszolja a kormányzat, és rendőrökkel erősíti meg az intézményeket. Ahogy tette azt korábban az iskolákkal.)

A Szőlő utcai történet mögött társadalmi válság – szociális-pedagógiai-anyagihatalmi és értékválság – van. Nemcsak a társadalmi felemelkedés forrásai apadtak el, a romlásnak és az összeomlásnak, az intézmények elfajulásának is bőven van előtörténete. Épp úgy, ahogy a személyes sorsoknak is. A felemelkedés folytonos elakadása, elmaradása, kisiklása miatt, s hogy a változás értékvezérelt rendszere mindig csak a felületet érintette, a romlás zavartalanul kibontakozhatott. Nyilván ott a legkönnyebben, ahol a legkevésbé volt észrevehető, ahova már egyáltalán nem jutott figyelem. (Szabad ország lettünk. A szabadesés országa.)

Háborgunk-e azon, hogy ötödikes-hatodikos diákok sokasága nem tud rendszeresen írni-olvasni? A társadalmi nyilvánosság napirendjén van-e ez a probléma? Zajlott-e, zajlik-e a nyilvánosságban a feltáró, felfedező, elemző munka? Nem. Egy-két sóhajtatáson, elszigetelt elemzésen túl alig. Pedig sosem volt másképp, vagyis, pusztán csak emiatt, a hiányzó alapkészségek miatt az érintettek mindannyian veszélyeztetettek voltak a múltban, és még inkább azok a jelenben. Hiszen, ha rossz felé fordulva menekültek abból a nyomorúságból, amelyről ők nem tehetettek, amelyért ők még nem viselnek felelősséget, máris

potenciális intézetisek, javítósok. (Lehet őket gyalázní.)

Feltűnt a kórházban rekedt csecsemők nagy száma! Sajtócsemege lett. Mit jelent valójában? A gyermekvédelmi intézményrendszer már annyira összeszűkül, hogy be-tuszkolni sem lehet oda a rászorultakat. (A napokban voltam egy kisvárosi gyermek- és családjóléti szolgálat irodájában, négy hölgy ült az íróasztala és számítógépe mögött, hárman egy-két hónapja dolgoznak itt. A negyedikük is csak néhány éve. Vajon ők tehetnek-e arról, hogy nem lehetnek képesek a több száz nehéz helyzetű család sorsát figyelemmel kíséreni, amikor a városban sincsenek otthon? Amikor nincs, aki az ügyvitelbe beavatná őket, a helyismeretben vezetőjük lehetne. Pedig sorskérdés volna ez is.

Én tehát nem a Szőlő utcai esettel szeretnék foglalkozni, mint sokan mások, bár az eset felháborító és megrendítő. De ez nem elég. (Hadd idézzek egykori osztálytársamtól: „A Szőlő utcában kezdtem zacis pályafutásomat. 63 éve is már rohadt volt ugyanígy.” Ez alighanem éppen a keserű gyermekkori emlékek miatt ilyen fájdalmas, egy tételmondatba préselt összefoglaló. S ki-

egészíthetem, hogy egy másik, ugyancsak otthonból érkező gimnazista osztálytársunk rendszeresen vert bennünket, egykori intézeti státuszát

próbálta így az új keretek közt érvényesíteni. Aztán végül kibukott. És azután?!)

Én ehelyett most azzal szeretnék foglalkozni, hogy a hazai közélet, a hazai nyilvánosság évtizedek óta szinte csak botránnyokon keresztül érintkezik az új nemzedékek intézményi történeteivel, a neveléssel, a

a romlás zavartalanul
kibontakozhatott

pedagógiával, a gyermekszegénységgel, a szegregációval, akár a nevelőotthonokról, az óvodáról, a közoktatásról vagy éppen a felsőoktatásról van szó. Ennek két fő oka van. Az egyik az, hogy a Kádár-korszakban elég kemény politikai-adminisztratív rend uralkodott, még ha a vége felé már kissé összegabalyodva is. Így hát az érintetteknek kockázatos volt a gondok elbeszélése. Hiszen hivatali felügyelet alatt álltak. Épp úgy, ahogy kockázatos volt a problémák nyilvánosság előtti tárgyalása. Még leginkább az irodalom, a művészet próbálkozhatott, a maga közvetett eszközeivel. Így született meg Konrád György *Látogató* című regénye 1969-ben; drámai tudósítás volt a szociális szféráról. A következmény végeredményben Konrád kizárása a magyar nyilvánosságból. Gazdag Gyula *A sípoló macskakő* című filmjében (1971) egy építőtábori történettel, vagyis meglehetősen távol-ságból beszél társadalmi-pedagógiai fonák-ságokról. Kemény István szociológust 1973-tól publikációs tilalom sújtotta, mert adatokat, bizonyítékokat gyűjtött munkatársaival a szegénységről, arról, hogy létezik. Csalog Zsolt Kemény István ösztönzésére kezdett foglalkozni a cigányság sorsával, *Kilenc cigány* című szociográfiája 1976-ban jelent meg, betekintést nyújtva a súlyos hátrányok világába. Miközben a Kemény István kezdeményezte cigánykutatásokat már leállították. Solt Otília *Szakképzetlen családok – Egy általános iskolai osztály szociológiai vizsgálata* című munkája 1977-ben jelent meg a Művelődéskutató Intézetnél, még ebben az évben elbocsátják a munkahelyéről, igaz, a közvetlen ok az, hogy aláírta a Charta '77-et. A legközvetlenebb, ezért a

az érintetteknek kockázatos volt a gondok elbeszélése

legveszélyesebb beszámoló a munka világából érkezett, szerzőjét, Haraszi Miklóst *Darabér* című dolgozatáért 1973-ban bíróság elé állítják.

Pedig a legfelsőbb politikai fórumokon is tudható volt, ami nyilvánosan nem volt tárgyalható, hogy a szocializáció alapintézménye, a közoktatás válságban van. Íme egy beszámoló a történekről, Andor Mihály *Dolgozat az iskoláról* című tanulmányából.

„1973-ban éppen egy hatalmas nemzeti felbuzdulás közepette kerültem szorosabb kapcsolatba a közoktatással. Akadémikusoktól a gondolkodó és alkotó pedagógusokig különböző szakterületek krémje gyűlt össze egy akadémiai bizottságban, hogy megváltsa a közoktatás jócskán megváltásra szoruló ügyét. Ezt a hatalmas szellemi kapacitást az oktatásügyi szakigazgatás segélykiáltása hozta össze, mivel az

1972-es elemző és joggal bíráló párthatározat után látta, hogy önjelölt nem képes a megváltás csodatételére.

A tudós megváltók őszinte hittel – és jelképes honoráriumokkal – vágtak neki a munkának. Ennyi felelősségtudat, lelkesedés, szakmai hozzáértés és magas tudományos cím látán senki sem kételkedett abban, hogy végre meg fognak történni a magyar közoktatásban azok a gyökeres változások, amelyek idestova harmincöt éve érlelődnek.

Mindenki tévedett. Pedig visszatekintve azokra az évekre, már az is gyanút kelthetett volna, hogy a felkérés csak a szükséges műveltség tartalmának kidolgozására vonatkozott, és szót sem ejtett az egész közoktatási rendszer működési és szerkezeti problémáiról.

Amikor pedig a tartalmi javaslatok - a dolgok logikája folytán - szerkezeti és működésbeli következtetésekhez jutottak, a légkör megfagyott. Kiderült, hogy a szakigazgatásnak semmi szüksége olyan tanácsokra, amelyek megvalósításához pénz vagy másfajta iskolapolitika kell.”

Ez az írás 1980-ban jelent meg a Művelődéskutató Intézetnél, „belső használatra” megjelöléssel, vagyis nem került nyilvánosságra, csak majd hét évvel később a *Dolgozatok az iskoláról* című gyűjteményes kötetben.²

Persze csend sosem volt. A békés rendszerváltás árát (egyebek mellett) az intézményi- szellemi szféra fizette meg, s fizeti mindmáig. Ahogy másutt, úgy a szociális ágazatban sem volt esély a tartalmas és tartós építkezésre. A kritika továbbra is politikai fegyvernek minősült. S eszerint veszítette el az esélyét arra, hogy a gyakorlatra hatással lehessen. Szalai Erzsébet szociológus beszél a parlament nyílt ülésén, az emberi jogok napján 2000-ben:

„Somlai Péter kutatásaiból tudjuk, hogy »a létminimum alatt élők között a 45–50 százalékot éri el a gyerekek és a fiatalok aránya. A veszélyeztetett gyerekek száma az utóbbi évtizedben meredeken emelkedett. 1989 óta két és félszeresére. A gyerekek veszélyeztetettségének hátterében gyakran találni munkanélküliséget és szegénységet, egészségkárosító életmódot és az elkülönítő, elutasító intézményeket. Ilyen környezetben állandóan

újratermelődnek a különféle devianciák, és a gyerekek is elsajátítják ezeket.«³

Ma persze, bár elvileg ugyanaz a párt van hatalmon, mint 2000-ben, már egy efféle nyílt ülés is elképzelhetetlen.

Az állami gondoskodásban élő gyerekek helyzete nem javult. Romlott a félelem miatt. A fórumok eltűnése miatt. A gyermekvédelem egyházi fennhatóság alá kerülése miatt. Hiszen a társadalmi szekularizáció mai állása szerint ez éppen ellentétes tar-

talmú történet, mint az apácák elkötelezettsége annak idején. Hiszen az egyházak saját, fogyasztó közösségük szolgálataival is nehezen birkóznak meg. Vagyis az egy-

házi gyermekvédelmi intézmények, hálózatok gyarapítása valójában a közösségi feladat kiszervezésének tekinthető. Felelősségáthárításnak. A láthatóság és áttekinthetőség fokozott nehezítésének.

Annál kevésbé érthető ez a történet, hiszen például a szociális ügyekben aktív, elkötelezett Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség Oltalom Karitatív Egyesülete folyamatos hivatali támadások és korlátozások célpontja. Nehéz sorsú gyerekeket ellátó iskoláikat sorra elveszítették. Miközben a Magyar Pünkösdi Egyház Gyermekvédelmi Szolgálata országos nevelőszülői hálózatot vett át, tart fenn 2015 óta. A kisegyház 10000 hívet sem számlál, mégis megkapta ezt a feladatot, noha nyilván nem lehetett felkészült és alkalmas rá. Miközben a saját felsőfokú szociális szakmai képzést is vállaló MET-et egyházi státuszától is megfosztották.

a felsőfokú szociális szakmai képzést is vállaló MET-et egyházi státuszától megfosztották

² https://tanitonline.hu/uploads/3683/Andor_Mihály_Dolgozat_az_iskolarol.pdf

³ Szalai Erzsébet: A szociális jogokról. *Népszabadság*, 2000. december 14., 12. o.

Amúgy a szociális szféra 2022 óta a belügyi tárcához tartozik, a gyermekvédelem a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság révén, megyei hivatalokhoz rendelve, igazgatási kérdés, miközben annak volna szabad a legkevésbé lennie. Épp úgy igazgatási kérdéssé vált, mint a közoktatás. Holott mindkét területen, ahogy az egészségügyben is, az igazgatásnak csak eszközszerep járna.

Nincs közös felelősségtudatunk. Nincs társadalmi kohézió. Mit csináljunk, ha a Szőlő utcában botrány tör ki? Hiszen igazgatási terület, eszerint következik a megoldás is: bezárták. Mielőtt felelős szakemberek

bejárhatták volna. Eltüntették. A feltárás tisztázást, megértést, fordulatot ígérő kezdeményezése helyett.

Vígan tüntetünk, ha a korszellem úgy kívánja. Szótlanul túrjuk, ha a társadalmunk fizikai és lelki egészségének legfontosabb rendszere, a szociális háló védelem helyett visszaélések terepévé, eszközévé válik.

Nem tudom befejezni. A magam mulasztásai és tévedései következzenek. Tanárként, szerkesztőként, polgárként. Hogy hányszor meghátráltam, hányszor voltam gyáva, hányszor fordítottam el a fejem.

